ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo'yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2026/ № 1. 1-2

Termiz – 2026

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020 yil 19 oktyabrda 1122 raqami bilan ro'yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko'chirma va ma'lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko'chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 12.03.2026
Qog'oz bichimi: 70x85
Bosma tabog'i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog'ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko'chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko'chasi, 43.
Telefon: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz
Rasmiy sayt:
https://journaltersu.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY'ATI:

Bekpo'lat Umurqulov, filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o'rinbosari)
Shoxista Maxmaraimova, filologiya fanlari doktori, professor (mas'ul muharrir)
O'ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Zabita Mahammad qizi Teymurlu, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent (Ozarbayjon)
Tarana Imomverdi qizi Xojieva, filologiya fanlari doktori, professor (Ozarbayjon),
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Murodqosim Abdiyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Normat Yo'ldoshev, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Baxtiyor Xolmuxamedov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O'zbekiston)
Asqar Eshmo'minov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Ahad Shukurov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Gulchehra Begmatova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Nargis Qurbonazarova, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Shoira Omonturdiyeva, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sherzod Turdiqulov, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Alibek Omonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Humayun Nadim Muhammad, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To'raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 12.03.2026
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
https://journaltersu.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ,
доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)
Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)
Урал Холияров, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)
Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)
Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)
Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)
Забита Магомед кызы Теймурлу, доктор философии по филологии, доцент (Азербайджан)
Тарана Имамверди гызы Хаджиева, доктор наук, профессор (Азербайджан)
Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мурадкасим Абдиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нормат Юлдашев, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бахтиёр Холмухамедов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бобоназар Муртазаев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Аскар Эшмуминов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)
Зафар Умуркулов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Ахад Шукуров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдумурод Арслонов, д. ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Сирожиддин Турдимуродов, д. ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Гульчехра Бегматова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Наргис Курбаназарова, д. ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Муяссар Холова, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шаира Амонтурдиева, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шерзад Турдикулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Алибек Омонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хумаюн Надим Мухаммад, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 12.03.2026
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
https://journaltersu.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV,
doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Zabita Magomed kyzy Teymurlu, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Azerbaijan)
Tarana Imamverdi gizi Khadzhieva, Doctor of Sciences, Professor (Azerbaijan)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muradkasim Abdiyev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Kholmukhamedov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Shoira Omonturdiyeva, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Sherzod Turdikulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Alibek Omonturdiev, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Humayun Nadim Muhammad, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

PARDAYEV AZAMAT BAXRONOVICH
So‘zning lingvistik tabiati xususida 7

HAMIDOVA MUHAYYOXON OBIDOVNA
Shukur Xolmirzayev nasrida milliy mentalitetning badiiy talqini 11

ABDURAXMONOV XUDOYNAZAR ABDIRAYIMOVICH
Mavhum otlarning kognitiv-semantik va diskursiv xususiyatlari:
zamonaviy tilshunoslik yondashuvlari asosida tahlil 16

ASADOV TO‘LQIN HAMROYEVICH
Predmet-belgi ma’noli ayrim morfologik oraliq so‘zlarning qiyosiy-tarixiy tavsifi 22

G‘AYBULLAYEVA DILDORA FAYZULLA QIZI
O‘zbek tilidagi insonning fizik xususiyatlarini
ifodalovchi frazeonimlarning semantik-stilistik tahlili 26

NASHIROVA SHAXNOZA BURIYEVNA
Ikki tilli lug‘atlar: nazariy asoslar va tarixiy yondashuv 29

NORKUZIYEVA DILDORA
Til tizimiga kiritilgan zoonim va zoomorfizmlarning
qiyosiy tipologik tadqiqotlardagi tahlili 33

ERGASHEVA DILRABO ALLANAZAROVNA
Epitet – badiiy matnni obrazli ifodalovchi vosita 38

AVEZOVA GULNOZA KAMILOVNA
Komil Avazning nasriy asarlarida dialektizmlarning qo‘llanilishi
(«Sozanda» romani misolida) 41

AMONOVA ZAMIRA
Nemis va o‘zbek tillarida destruksiyani ifodalovchi
fe’llarning metaforik qo‘llanilishi 44

NE’MATOVA O‘G‘ILOY AKRAM QIZI
«Maxzan ul-asror” dostonining badiiy-tasviriy
vositalari va uslubiy xususiyatlari 53

TUROBOVA MATLUBA RAXMATULLAYEVNA
Sun’iy intellekt tizimlarida o‘zbek tili leksikografik bazasini
shakllantirishning innovatsion usullari 56

KO‘CHIYEVA SHABNAM ISOMIDDIN QIZI
Tilshunoslikda disleksiya va disgrafiyaning
neyrolingvistik va psixolingvistik tadqiqi masalalari 60

OZADOVA MA’MURA ERGASHEVNA
Xorazm xalq qo‘shiqlari tilidagi manglay leksemasining lingvokulturologik va
lingvopoetik xususiyatlariga doir 63

МУНДАРИЖА

ALLAQULOVA SADOQAT AXMAT QIZI
O‘zbek tilining umumiy izohli lug‘atlarida etnoleksemalar berilishining qiyosiy tahlili 65

O‘RAZOV ALISHER DONIYOROVICH
O‘zbek tilida leksemaning semantik tabiati 68

JUMAYEVA KUMUSH TURSUNALIYEVNA
O‘zbek tili o‘zlashma qatlam somatik lesemalarida leksik tipologiya 72

MURODQULOVA IRODA SHAROFIDDINOVNA
Semurg‘ obrazining lingvomadaniy talqini (o‘zbek xalq dostonlari misolida) 76

ADABIYOTSHUNOSLIK

АСРОРОВ АКБАР, БОЛТАЕВ МАРДОН
Шоҳона сатрлар соҳиби – Султон Убайдий 80

SAMATOV SHOMAT, XO‘JANOVA OZODA
Buyuk shoir xotirasiga munosib haykal 85

ABDULLAYEV RAMAZON
Composing tatabbu‘ poetry in the time of Mu‘izzī and after him 88

JEPBAROWA SAÝAT KURBANMIRATOWNA,
EGENMURADOV ARZUV ANNAMIRATOVICH
Magtymguly Pyragynyň döredijilik äleminde möwlana Lutfynyň edebi poetik täsiri 93

ABDUXALIQOVA HILOLA G‘ULOM QIZI
XVIII–XIX asrlar o‘zbek dostonlarida tasavvufiy talqinlar 97

PAYG‘AMOVA SHIRIN JAKBARALI QIZI
Analitik folklorizmlarning poetik xususiyatlari 100

JAVLIYEV POYONBEK SHAVKAT O‘G‘LI
Usmon Azim nasrida lirik ohang 103

FERUZA RASULOVNA RASHIDOVA
The depiction of internal monologue as a form of artistic psychologism
in the novels of the Bronte sisters 106

TA’LIM

MASHARIPOVA NARGIZA OTAXONOVNA,
BAXRAMOVA MALIKA MUZAFFAROVNA
Sun’iy intellektli o‘yin yordamida inglizcha so‘z boyligini oshirish
(o‘zbek madaniyati asosida) 109

features of the structure of a language based on the study and comparison of the construction of individual borrowed languages. Typology also classifies language units based on some common feature. Therefore, it is appropriate to interpret the names of human body parts in the Uzbek language by dividing them into: 1) native layer and 2) borrowed layers. Despite the fact that somatic lexemes belonging to the borrowed layer are somewhat less than their counterparts in their own layer, Uzbek words performed lexical-semantic functions that did not fit into their linguistic capabilities. Therefore, the article presents a formal-functional and pragmatic-semantic analysis of somatisms belonging to the borrowed layer - Arabic and Persian-Tajik.

Key words: somatism, linguistic typology, non-linguistic typology, synergetics, lexical layer, partonymy, frequency, Arabic, Persian-Tajik, body, forehead, lip, neck, liver, palm.

Резюме. Соматизмы - это, в основном, слова, обозначающие названия частей человеческого тела. Лингвисты имеют разные взгляды на термин соматизм (soma (somatos) - тело). В лингвистике типология в целом выявляет важные особенности структуры языка на основе изучения и сравнения построения отдельных заимствованных языков. Типология также классифицирует языковые единицы на основе некоторого общего признака. Поэтому уместно интерпретировать названия частей тела человека в узбекском языке, разделив их на: 1) исконный слой и 2) заимствованные слои. Несмотря на то, что соматические лексемы, принадлежащие к заимствованному пласту, несколько меньше, чем их аналоги в собственном пласте, узбекские слова выполняли лексико-семантические функции, которые не соответствовали их лингвистическим возможностям. Поэтому в статье представлен формально-функциональный и прагматико-семантический анализ соматизмов, принадлежащих к заимствованному слою - арабскому и персидско-таджикскому.

Key words: соматизм, лингвистическая типология, нелингвистическая типология, сенергетика, лексический пласт, партонимия, частота, арабский язык, персидско-таджикский, тело, лоб, губы, шея, печень, ладонь.

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2026; 1-2
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

SEMURG‘ OBRAZINING LINGVOMADANIY TALQINI (O‘ZBEK XALQ DOSTONLARI MISOLIDA)

Murodqulova Iroda Sharofiddinovna,
Termiz davlat universiteti 1-bosqich magistranti

Har bir xalqning o‘ziga xos milliy-madaniy o‘zligi, qadriyatlar tizimi va ma’naviy olami uning ramzlarida mujassamlashgan bo‘ladi. Ramzlar shunchaki belgilar emas, balki xalqning dunyoqarashi, olamni idrok etish usuli va mifologik tafakkurini ochib beruvchi semantik kodlardir. Turkologiya sohasida qushlar va ularning simvolikasi alohida o‘rin tutadi. Bu boradagi lingvistik va madaniy birliklar o‘ziga xos leksik-semantik maydonni tashkil etib, qadimgi turkiy xalqlarning kosmogonik tasavvurlarini aks ettiradi. Jahon folklorshunosligida qushlarning aksariyati qanoti bo‘lganligi uchun osmon ilohlari bilan bog‘liq degan tushunchalar bo‘lgan. Qushlarning ruh va olov bilan aloqadorligi Zardushtiylik dinida ham mavjudligi manbalarda qayd etiladi. “Avesto”dagi qushlar, xususan, Hvarna far olov bilan bog‘lab talqin etilganligini kuzatish mumkin[1].

Ta’kidlash joizki, jahon xalqlari mifologiyasida qushlar nafaqat osmon va yer o‘rtasidagi vositachi, balki insoniyatga madaniyat va hayotiy ne’matlarni

[1] Авесто. Тарихий-адабий ёдгорлик. Асқар Маҳкам таржимаси. – Т.: «Шарқ», 2001. – Б. 16.

yetkazib beruvchi qahramonlar sifatida ham namoyon bo'ladi. Qadimgi afsonalarda qush obrazining ilohiy olovni keltirib, insonlarga yaxshilik qiluvchi jonzot sifatida ulug'lanishi markaziy motivlardan biri hisoblanadi. Buni folklorshunos K.Imomov quyidagicha ko'rsatadi: "Xvarna Far olov ma'budi, omad va tole timsoli bo'lib, u kimning boshiga qo'nsa yoki soya solsa, unga baxt va iqbol ato etadi, deb qaralgan"[1].

O'zbek xalqi llingvomadaniyatida va turkiy xalqlarning qadimgi mifologik qatlamlarida, xususan, "Avesto" va undan keyingi adabiy manbalarda Saena (keyinchalik Semurg') obrazi alohida o'rin tutadi. Ushbu qush bilim, shifo va sadoqat timsoli bo'lib, koinotning muvozanatini saqlab turuvchi qudratli kuch sifatida talqin qilingan. Turkiy xalqlar madaniyatida bu obrazning mantiqiy davomi sifatida Humo qushi gavdalanadi. Humo – ezgulik va olijanoblikning oliy ramzi bo'lib, u moddiy olamdan ko'ra ma'naviy va ilohiy dunyoga yaqinroq turadi. Ushbu qushlar obrazining semantik asosi Xvarna (yoki Far) tushunchasi bilan chambarchas bog'liq. Chunki zardushtiylik va qadimgi sharq mifologiyasida Xvarna – ilohiy nur, olov ma'budi hamda baxt va iqbol timsoli sanalgan.

Har bir xalqning ramziylashgan qushlari mavjud. Masalan, turkiy xalqlarda burgut, qaldirg'och shunday talqin qilinadi[2]. Rus mifologiyasidagi Olovqush obrazi ham shundan xabar beradi[3]. Qushlarning suv bilan bog'lab talqin etilgan-u Buxoradagi Varaxsha xarobalaridan topilgan qanotli, qo'shoyoq, yarim qush, yarim ayol surati ham bunga yaqqol misol bo'la oladi. Bu suratda Semurg' va suv ma'budasi Anaxita timsolining uyg'unlashtirilgani anglashiladi[4]. Bundan anglashiladiki, qushlar obrazi jahon xalqlari mifologiyasida faqatgina bir yo'nalishli simvol emas, balki universal vositachi vazifasini bajaradi. Yuqoridagi matnda keltirilgan misollar qush simvolikasining sinkretik (bir necha tushunchalarni birlashtirgan) tabiatini ochib beradi. Qayd etilganidek, turkiy xalqlarda burgut – samoviy qudrat va davlatchilik timsoli bo'lsa, qaldirg'och – insoniyatning do'sti va uy-joy barakasi ramzi sifatida talqin qilinishi bejiz emas. Rus mifologiyasidagi Olovqush (Jar-ptitsa) esa bevosita quyosh va ilohiy olovning yerga tushishi bilan bog'liq bo'lib, u yuqorida zikr etilgan Xvarna (Far) tushunchasining slavyan madaniyatidagi tipologik o'xshashidir. Varaxsha xarobalaridan topilgan qanotli, qo'shoyoq, yarim qush va yarim ayol surati san'atshunoslik va mifologiya uchun ulkan ahamiyatga ega.

Turkiy tillar, jumladan o'zbek tili va boshqa turkiy tillar oilasiga mansub xalqlarda qush nomlari nafaqat oddiy hayvonot obyekti sifatida,balki keng madaniy va ramziy mazmuniga ega leksik birliklar sifatida ham qo'llaniladi. Shuningdek turkiy tillarda qushlarning juda ko'plab nomlari mavjud bo'lib, bular: *bulbul, qarg'a, kabutar, semurg', qaldirg'och, g'oz, o'rdak, mayna, turna to'tiqush, burgut* va boshqa ko'plab turdagi qushlarga doir frazeologik birliklar, maqollar, ideomalar tarkibida muhim leksik birlik sifatida ishlatilganligiga guvoh bo'lishimiz mumkin. Turkiy xalqlarda qush ramzlari keng tarqalgan bo'lib, ular turli xil ma'nolarda, ya'ni *tinchlik, sadoqat, erkinlik* kabi tushunchalarni ifodalaydi. O'zbek xalq dostonlarida bu kabi ramzlar talaygina. Xususan, o'zbek xalq dostonlarida qushlar obrazi alohida ahamiyat kasb etadi. Masalan, *qaldirg'och, kabutar, bulbul, mayna semurg'* kabi qushlarimiz o'zbek lingvomadaniyatida ma'no mazmunga ega.

O'zbek xalq ijodi namunalarida alohida ahamiyatga ega obraz Semurg'dir. *Semurg'* o'zbek xalq dostonlarida muhim mifologik obrazlardan biri bo'lib, u juda ko'plab turkiy xalqlar mifologiyasida keng tarqalgan qushlarimizdan biridir. Simurg' (semurg') – eron, sug'd xalqlari mifologoiyasida sehrli barcha narsaga qodir qush ramzi sifatida tasvirlanib, Axuramazdaga tenglashtirilgan. U burgutsimon tumshuqli katta qanotli, bahaybat va patlari ham sehrli qush tarzida tasvirlanadi[5]. Semurg' sharq xalqlari og'zaki poetik ijodida afsonaviy qush obrazi: osmonda uchish,uzoq manzilni yaqin qilish haqidagi asriy orzu-umidlarning ramziy ifodasi. Dastlab Eron mifologiyasida paydo bo'lgan "Avesto"da semurg' shaklida ishlatilgan.

Semurg' o'zbek xalq ertak afsonalarida ijobiy qahramonning do'sti, himoyachisi hamrohi, uni "yetti zulmat ichidan" olib chiquvchi fantastik qush sifatida gavdalanadi[6]. Turkiy xalqlarda semurg'ning *Humo, Anqo, Davlat qushi, Baxt qushi, Marqumomo, Kuntubulg'on, Bulbulugo'yo* kabi nomlari qo'llanilgan. Dunyo xalqlari qadimdan hayvonlar va qushlar bilan yaqin munosabatda bo'lgan. Bunday munosabatlar natijasida qushlar jamiyatda insonlar hayotida ramz sifatida tilga olina boshlagan.Buning natijasida esa xalq og'zaki ijodida, ya'ni dostonlarda bu qarashlar ramzlar yaqqol namoyon bo'lgan. Semurg' o'zbek folklorshunosligida Anqo aslida arab folkloriga aloqa-

[1] Имомов К. Ўзбек фольклорида Ҳумо қуши // Ўзбек тили ва адабиёти. – 2011. №5. – Б. 21-24.
[2] Токарев С.А. Огонь / Мифы народов мира. Том 2. – М.: 1997. – С. 158-160.
[3] Токарев С.А. Огонь / Мифы народов мира. Том 2. – М.: 1997. – С. 346-348.
[4] Имомов К. Ўзбек фольклорида Ҳумо қуши // Ўзбек тили ва адабиёти. 2011. №5. – Б. 25.
[5] Mamadaliyeva Z. Qaqnus timsoli talqinlari & Mumtoz adabiyotda qushlar obrazi *«Шарқ юлдузи» журнали, 2013/6*
[6] O'zbek tilining izohli lug'ati. 7-tom, – B. 577-578.

dor mifologik qush obrazlaridan biri bo'lib keyinchalik o'zbek folklorida ham namoyon bo'lgan[1]. O'zbek xalq dostonlari va mifologiyasidan bizga ma'lumki semurg' *qushi baxt, davlat, adolat, adabiy hayot boylik* timsollari sifatida kelgan. Afsonalarda aytilganidek humo qushi boshiga qo'ngan inson baxtli va davlatli inson bo'lgan Semurg' obrazi dunyo xalqlari mifologiyasida xususan eron-sug'd xalqlari folklorida mifologik obraz sifatida talqin qilinadi. Semurg' qushi juda ko'p nomlar bilan atalishini ham ko'rishimiz mumkin. Masalan *humo, anqo,semurg', murg'ufarmon, bulbulgo'yo, davlat qushi, baxt qushi* sifatida aslida esa bu qushlarning bari ko'rinishi badiiy obraziga ko'ra bir-biridan farq qiladi. K.Imomov o'zining tadqiqotlarida quyidagi fikrlarni aytib o'tgan: "Semurg' qushlar zulm va zo'rlikni yengishga hal qiluvchi vazifani o'taydi"[2]. Qolaversa o'zbek folklorida ushbu qushning quyidagi xarakterli xususiyatlari ham qayd etiladi:

a) bolajon qush;
b) inson kabi bilag'on sezgir, dono qush;
c) insonlardek rahmdil, mehr-muruvvatli, oqibatli qush;
d) najotkor qush;
e) go'shtxo'r qush;
f) juda balandparvoz qush;
g) podshoh, hukmdor qush;
h) qimmatbaho qush;
i) qo'rqmas mo'jizakor qush;

O'zbek xalq og'zaki ijodida Semurg' qushi nafaqat mavjudot sifatida, balki fantastik sehrli qush sifatida dostonlarda gavdalangan. Bundan anglashiladiki, semurg' qushi tasvirlari arab, fors va turkiy mifologiyasida uchragan bo'lib u miflarda sehrli qush misolida tabiat bilan aloqador mavjudot sifatida ko'rinish bergan. Ramz darajasiga ko'tarilishi X-XIII asrlarga borib taqaladi. Uning ildizlari M.Koshg'ariyning "Devonu lug'atit turk" asariga borib taqaladi.

Semurg' qushining yozma manbalarda ramz darajasiga ko'tarilishi dostonlarda ham qahramonning ruhiy va ma'naviy o'sishiga xizmat qiluvchi ma'no anglatganini ko'rishimiz mumkin. Masalan, "Malikayi ayyor" dostonida quyidagi misralarni ko'rishimiz mumkin:

Harchand qichab bahodir beklar,
Qichaganman yetolmadi devorlar,
Mast bo'lib boradi qalandar
Hayron bo'lib borayotir zo'ravor
Davlat qo'nsa gar chibining boshiga
***Semurg'** qushlar salom berar qoshiga,*
Banda ko'nar tangri qilgan ishiga
Avaz qamchi urar asil qushiga.
Chu dedi G'irotga qamchini chopti.
Tillari tanglayga bordi-da qotdi.

("Malikayi ayyor", 77-b.)

Quyidagi misolda qahramonning ruhiy holati gavdalangan, ya'ni semurg' qushi ***bilim, ma'naviy yuksalish*** va ***ilohiy yordam*** ramzi sifatida gavdalangan. Bundan tashqari, rahbarlik qilish yuksak maqsadlarga yetaklovchi ma'noda ham kelgan deya ayta olamiz. "*Semurg' qushlar salom berab qoshiga*" misrsasi orqali semurg' qushi qalandarning ruhini va qalbini uyg'otish kabi ilohiy kuch beruvchi ma'noni anglatgan. "Kuntug'mish" dostonida esa:

Oqizing ko'zidan qonli yoshini
*Uchiring qo'lidan **davlat qushini***
Tan bag'ishlab,bobo,sizga tegayin,
Kelib keskin shahzodaning boshini

Ushbu misrada shahzodadan hokimiyatni tortib olishi, hokimiyatni qo'ldan boy berilishi nazarda tutilgan. Semurg' qush uchsa, davlat ham ketishiga ishora qilingan. Davlat qushi bu jarayonda davlat va hokimyatning ilohiy ramzi sanaladi.

Semurg' qushining dostonlarda qanday vazifa bajarganligini va ularning ramziy ma'nolari haqida quyidagi jadvalda ko'rishimiz mumkin:

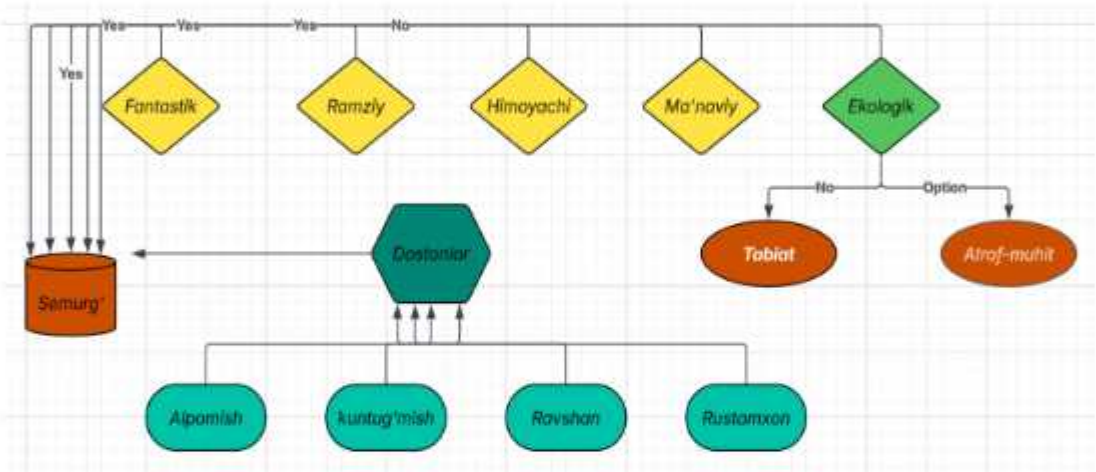
Semurg' qushining funksiyalari va ularning ramziy ma'nosi

T/r	Vazifasi	Tavsif	Misol	Ramziy ma'nosi
1	Afsonaviy	Afsonaviy va qudratgli mavjudot sifatida qahramonga yordam	*U vaqtda podshohlarga shu rasm edi: davlatqush degan qushni uchirar edi,kimning boshiga qo'nsa podshoh qilar edi.* ("Kuntug'mish", 114-b.)	Sehr va fantastika bilan insonni qo'llab-quvvatlash

[1] Жўраев М., Шомусаров Ш. Ўзбек мифологияси ва араб фольклори. – Т.: Фан, 2001. – Б. 136.
[2] Имомов К. Ўзбек халқ эртаклари // Ўзбек фольклорининг эпик жанрлари. – Т.: Фан, 1981. – Б. 82.

2	Ramziy	Qahramonning ichki o'sishi va donoligini ifodalaydi	*Oqizing ko'zidan qonli yoshini,* *Uchining qo'lidan* ***davlat qushini;*** *Tan bag'ishlab, bobo, sizga tegayin, kelib boshini;* ("Kuntug'mish". 43-b.)	Donolik, axloqiy kamolot, ma'naviy rivojlanish
3	Himoyachi	Qahramonni yov dushmanlardan himoya qiladi	*Davlat qo'nsa gar chibining boshiga* ***Semurg'*** *qushlar salom berar qoshiga,* *Banda ko'nar tangri qilgan ishiga* *Avaz qamchi urar asii qushiga.* *Chu dedi G'irotga qamchini chopti* *Tillari tanglayga bordi-da qotdi.* ("Malikayi ayyor", 77-b.)	Kuch, adolat va himoya ramzi
5	Tabiat bilan uyg'unlik	Tabiat bilan bog'liq uyg'unlikni ifodalaydi	*Chambil elida Go'ro'g'li zo'ravor qirq otli sardor,to'rt yarim lak bedovsuvor chiltonlarning biri Soqibulbul degan sayisi bor.* ("Malikayi ayyor", 3-b.)	Tabiat qudrati, tabiat bilan uyg'un yashash

Quyidagi rasmda semurg'ning dostonlardagi ma'noviy guruhlar bo'yicha ko'rinishi taqdim etilgan:

Xulosa qilib aytganda, o'zbek xalq dostonlarida semurg' faqat bir mifologik obraz sifatida tasvirlanmaydi, balki o'zining ramziy ma'nolari orqali xalqlarning ruhiy, ma'naviy va axloqiy qadriyatlarni aks ettiradi. U, ayniqsa, *donolik, kuch, ulug'vorlik* ramzi sifatida qo'llanib, dostonlarning asosiy qahramonlariga ma'naviy-axloqiy ma'no beradi. Qolaversa, Semurg' qushining turli linvomadaniyatlarda turli xil talqin qilinganligini va ular turli xil nomlanganligini ko'rishimiz mumkin.

Rezyume. Mazkur maqolada o'zbek xalq og'zaki ijodida qushlar obrazining simvolik va metaforik tabiati tadqiq etilgan. Qushlar obrazining xalq dostonlari syujetidagi o'rni va ularning mifopoetik xususiyatlarini o'rganish o'zbek xalqining qadimiy mifologik tasavvurlarini hamda epik an'analarini anglashga xizmat qiladi. Shuningdek, Semurg' obrazining mifologik genezisi va doston poetikasini takomillashtirishdagi badiiy ahamiyati ilmiy dalillar bilan asoslab berilgan.

Resume. This article explores the symbolic and metaphorical nature of bird imagery in Uzbek folklore. Investigating the role of bird figures in the plots of folk epics (dastans) and their mythopoetic characteristics contributes to a profound understanding of the ancient mythological perceptions and epic traditions of the Uzbek people. Furthermore, the mythological genesis of the Semurgh (Simurgh) figure and its artistic significance in refining the poetics of the dastan are substantiated through scholarly evidence.

Резюме: В данной статье исследуется символическая и метафорическая природа образа птиц в узбекском народном устном творчестве. Изучение роли образов птиц в сюжете народных дастанов и их мифопоэтических особенностей служит более глубокому пониманию древних мифологических представлений и эпических традиций узбекского народа. Вместе с тем, на основе научных аргументов обоснованы мифологический генезис образа Семурга и его художественное значение в совершенствовании поэтики дастана.